

GERÇEĞE UYGUN DEĞER MUHASEBESİ VE FİNANSAL TABLOLARA ETKİSİ

FAIR VALUE ACCOUNTING AND THE EFFECTS TO FINANCIAL STATEMENTS

Yrd.Doç.Dr.Fatma PAMUKÇU*

Öz

Finansal tablolar işletme ile ilgili çıkar gruplarına finansal bilgiler sunmaktadır. Sermaye piyasalarının gelişmesi ile beraber bu çıkar gruplarının talepleri de değişmektedir. Doğru finansal tablolar yeterli görülmemekte, gerçeğe uygun bilgiler sunan tablolar beklenmektedir. Finansal tablolarda kullanıcılara net, açık ve gerçeğe uygun bilgiler sunulması esastır. Varlık ve borç kalemlerine ilişkin tutarların tarihi maliyetlerle yer alması bilgi kullanıcıları tarafından yeterli görülmemektedir. Tarihi maliyet geçmişte kalmış bir tutardır, oysa varlık ve borçların finansal tablo tarihindeki değerinin bilinmesi daha büyük bir öneme sahiptir. Gelecekte ortaya çıkabilecek kazanç ve zararların da bilinmesi istenmektedir. Bu nedenle değerlendirme esaslarında “gerçeğe uygun değer” kavramının kullanılması ön plana çıkmaktadır. Uluslararası ve buna bağlı olarak Türkiye Muhasebe Standartlarında yer alan önemli bir düzenleme de “gerçeğe uygun değer muhasebesi”dir. Mevcut yasal düzenlemelerdeki esaslara göre değerlendirme yapılarak düzenlenmiş finansal tabloların muhasebe standartlarına göre düzeltilmesi halinde varlık ve borç kalemlerine ait tutarlarda farklar ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Gerçeğe uygun değer, gerçeğe uygun değer muhasebesi, finansal tablolar

Abstract

Financial statements provide financial information for interest groups. With the development of the exchange market the demands of these inte-

* Marmara Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Muhasebe-Finansman Anabilim Dalı

rest groups vary. Correct financial statements are not considered adequate; statements providing information in accordance to reality are expected. It is fundamental to provide clear, explicit and concurrent information in the financial statements to the users. The amounts related to assets and payable items in historical costs are not found adequate by the users. Historic cost is an amount in the past whereas knowledge of the value of the assets and payables at the balance sheet date has an important value. The earnings and losses that may occur in the future are also needed to be known. Consequently, the use of the “fair value” concept in valuation principles stands out. An important adjustment in the international and Turkish Accounting Standards in connection to this is “fair value accounting”. In the case of adjusting financial statements by performing valuation and prepared according to the principles in the existing legal regulations as to accounting standards differences in assets and payable item amounts appear.

Key Words: Fair value, fair value accounting, financial statements

1. GİRİŞ

İşletmenin temel finansal tablolarında yer alan kâr/zarar tutarı ile varlık ve kaynaklara ilişkin tutarların belirlenmesinde değerlemede kullanılan ölçeklerin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Değerlemede farklı bir ölçeğin kullanılması hem bilançoda hem de gelir tablosunda yer alan tutarların farklılaşmasına neden olacaktır.

Yürürlükte bulunan vergi mevzuatında varlık ve borçların değerlemede kullanılan çeşitli değerlendirme esasları yer almaktadır. Günümüzde üzerinde anlaşmaya varılmış ortak bir değerlendirme tanımı bulunmamaktadır. Bunun temel nedeni; değerlendirme kavramının özünde sübjektiflik olmasıdır. Bundan dolayı da, değerlendirme konusu muhasebenin önemli ve karışık konularından biri haline gelmiştir. Muhasebenin objektif ve gerçeğe uygun bilgiler sunma sorumluluğunun bulunması değerlemeyi daha önemli hale getirmektedir.

Değerlemede kullanılan değerlendirme ölçeklerinden biri olan tarihsel maliyet güvenilirdir ancak geleceğe yönelik kararların alınmasında kullanılacak ilgili bir değer değildir. Literatürde ve uygulamada tarihsel maliyetten uzaklaşılması ve cari değerle değerlendirme esaslarının kullanılması giderek ağırlık kazanmaktadır.

Uluslararası muhasebe ve finansal raporlama standartlarında yer alan değerlendirme esaslarından biri olan “gerçeğe uygun değer” kavramı finansal tablolarda gerçek bilgiler sunulmasına olanak sağlamaktadır.

İngilizcede “fair value” olarak kullanılan kavram Türkçede “gerçeğe uygun değer” ya da “makul değer” olarak kullanılmaktadır. Bu çalışmada gerçeğe uygun değer kavramı kullanılmıştır.

Çalışma giriş ve sonuç bölümleri dışında, beş ana bölümde incelenmiştir. Bu bölümler sırasıyla; muhasebede değerlendirme kavramı ve önemi, uluslararası muhasebe ve finansal raporlama standartlarında değerlendirme, gerçeğe uygun değer muhasebesi, Türk mevzuatında değerlendirme esasları ve gerçeğe uygun değer uygulamasının finansal tablolara etkisidir.

2. MUHASEBEDE DEĞERLEME KAVRAMI VE ÖNEMİ

Değer, bir varlığın değişimi sırasında ortaya çıkan para cinsinden tutarı veya yükümlülüğün ifası amacıyla katlanılan bedeli ifade eder. Bu anlamda bir varlık veya yükümlülüğün değişim zamanlarına ve değişim ortamlarına göre farklı değerlerinden bahsetmek mümkündür. Örneğin 100 birim A varlığının dönem başındaki değeri 1.000 TL iken, değişik faktörlerin etkisiyle dönem sonunda 1.500 TL’ye çıkabilir veya 800 TL’ye düşebilir. Ayrıca, bir varlık veya yükümlük farklı kişi ve kurumlar için farklı değerleri ifade edebilir. Varlık ve yükümlülükler bakış açısına göre farklı değerler atfedilmesi, değişik disiplinlerde farklı değerlendirme tanımlarının yapılmasına yol açmıştır. Günümüzde tüm disiplinlerin üzerinde anlaştığı ortak bir değerlendirme tanımı bulunmamaktadır (Granof, 1983,167).

VUK’nun 258.maddesinde değerlendirme “Vergi matrahlarının hesaplanmasıyla ilgili iktisadi kıymetlerin takdir ve tesbitidir” şeklinde tanımlanmıştır. Başka bir tanıma göre değerlendirme bir işletmenin varlığını meydana getiren aktif ve pasif kalemlerin belirli bir tarihteki değerlerinin para birimi ile ifade edilmesidir. Ölçme, sayma veya tartma sonucunda elde edilen miktarların birim değer ile çarpılmasıyla o iktisadi değer para ile ifade edilmiş yani değerlendirilmiş olur (Ataman, 2009, 17).

3. ULUSLARARASI MUHASEBE VE FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARINDA DEĞERLEME

Muhasebe standartlarında sık sık “gerçeğe uygun değer” kavramına vurgu yapılmakta, varlık ve borçların gerçeğe uygun bir şekilde ölçülmesi, değerlendirilmesi ve finansal tablolarda raporlanmasının, finansal tablo kullanıcılarının bilgi ihtiyacının en iyi bir şekilde karşılanmasına neden olacağı ifade edilmektedir. Bu kapsamda, finansal tablo unsurlarının değerlendirilmesi ile ilgili olarak standartlarda beş temel ölçümleme esasına yer verilmiştir. Bunlar (Özerhan Akbulut, 2008, 8):

- Maliyet bedeli (Tarihi maliyet)
- Cari maliyet (Yenileme maliyeti)
- Gerçekleşebilir değer (İtfa değeri)
- Gerçeğe uygun değer
- Kullanım değeri (Bugünkü değer)

a) Maliyet bedeli (Tarihi maliyet): Varlıklar için tarihi maliyet “varlıklar elde edildikleri tarihte alımları için ödenen nakit veya nakit benzerlerinin tutarları ile veya onlara karşılık verilen varlıkların piyasa değerleri” olarak tanımlanmaktadır. Borçların tarihi maliyeti ise “borç karşılığında elde edilen tutarı ile veya işletmenin normal faaliyetlerinden kaynaklanan borçlarda, örneğin, kurumlar vergisinde olduğu gibi, borcun kapatılması için gereken nakit veya nakit benzerlerinin tutarı ile gösterilir” şeklinde açıklanmaktadır.

Uluslararası muhasebe ve finansal raporlama standartlarında tarihi maliyet esasına atıfta bulunan ve maliyet bedeli ile değerlendirilmesi öngörülen varlıklar şunlardır: Maddi duran varlıklar, yatırım amaçlı gayrimenkuller, maddi olmayan duran varlıklar, şerefiye, iştiraklerdeki yatırımlar. Stokların değerlendirilmesinde ise sadece ilk muhasebeleştirilmede maliyet bedeli esas alınmaktadır (Özerhan Akbulut, 2008, 8-16).

b) Cari maliyet (yenileme maliyeti): Varlıklar aynı varlığın veya bu varlıkla eşdeğer olan bir varlığın alınması için hali hazırda gereken nakit veya nakit benzerlerinin tutarı ile gösterilirler. Borçlar, yükümlülüğün kapatılması için gereken nakit ve nakit benzerlerinin iskonto edilmemiş tutarları ile gösterilirler (Kavramsal çerçeve, madde 100).

UMS 2-Stoklar standardına göre üretimde kullanılan ilk madde ve mal-

zemelerin net gerçekleştirilebilir değerinin tespitinde yenileme maliyeti kullanılabilir. Standartta göre, ilk madde ve malzemelerin fiyatlarındaki azalış, malların maliyetinin net gerçekleştirilebilir değerinden daha yüksek olacağını gösteriyorsa, ilk madde ve malzemelerin değeri net gerçekleştirilebilir değerine indirgenir. Bu durumda ilk madde ve malzemelerin yenileme maliyeti, net gerçekleştirilebilir değeri yansıtan en iyi ölçü olabilir.

UMS 16-Maddi Duran Varlıklar standardında da yenileme maliyetine atıfta bulunmaktadır. Buna göre, maddi duran varlıklarını değerlendiren yeniden değerlendirme modelini seçen bir işletmenin, varlığın gerçeğe uygun değerini piyasa değerini esas alarak tespit etmesi gerekir. Ancak çeşitli nedenlerden dolayı varlığın gerçeğe uygun değerine ilişkin yeterli bilginin mevcut olmaması halinde, işletme gelir yaklaşımı veya yenileme maliyeti yaklaşımını kullanarak gerçeğe uygun değeri tahmin edebilir.

c) Gerçekleştirilebilir değer (İtfa değeri): Varlıklar, işletmenin normal faaliyet koşullarında, bir varlığın elden çıkarılması halinde ele geçecek olan nakit ve nakit benzerlerinin tutarıdır. Borçlar, işletmenin normal faaliyet koşullarında, kapatılmaları için ödenmesi gereken nakit ve nakit benzeri değerlerin iskonto edilmemiş tutarları ile gösterilir (Kavramsal çerçeve, madde 100).

Stokların ilk muhasebeleştirilmesinde maliyet bedeli kullanılmasına rağmen, izleyen dönemlerdeki değerlemede ise maliyet ve net gerçekleştirilebilir değer düşük olanı dikkate alınmaktadır. Net gerçekleştirilebilir değer, bir işletmenin, işin normal akışı içinde, tahmini satış fiyatından, tahmini tamamlanma maliyeti ve satışı gerçekleştirilmek için gerekli tahmini satış giderleri toplamının düşülmesiyle elde edilen tutarı ifade eder. İşletmenin stokların satılmasından elde etmeyi beklediği net tutarı ifade etmektedir (UMS-2).

d) Gerçeğe uygun değer: Gerçeğe uygun değer, karşılıklı pazarlık ortamında, bilgili ve istekli gruplar arasında bir varlığın el değiştirmesi ya da bir borcun ödenmesi durumunda ortaya çıkması gereken tutardır.

Gerçeğe uygun değerle değerlendirilen varlıklar şöyle sıralanabilir: Yeniden değerlendirme modeline göre değerlendirilen maddi ve maddi olmayan duran varlıklar, gerçeğe uygun değerle değerlendirilen yatırım amaçlı gayrimenkuller, satılmaya hazır finansal varlıklar, gerçeğe uygun değer farkı kâr veya

zarara yansıtılan finansal varlıklar, nakit ve nakit benzeri varlıklar, ticari ve diğer alacaklar, kıdem tazminatı karşılıkları (Özerhan Akbulut, 2008, 18-25).

e) Kullanım değeri (Bugünkü değer): Varlıklar, işletmenin normal faaliyet koşullarında, ileride yaratacakları net nakit girişlerinin bugünkü iskonto edilmiş değerleri ile gösterilirler. Borçlar, işletmenin normal faaliyet koşullarında, kapatılmaları için ileride ödenmesi gereken net nakit çıkışlarının bugünkü iskonto edilmiş değerleri ile gösterilir (Kavramsal çerçeve, madde 100).

Kullanım değeri, esas itibariyle varlıkların geri kazanılabilir tutarlarını tespit etmekte kullanılan bir hesaplama biçimidir. Maddi duran varlıklar, maddi olmayan duran varlıklar ve maliyet modeline göre değerlendirilen yatırım amaçlı gayrimenkullerin geri kazanılabilir tutarının hesaplanmasında dikkate alınan bir ölçüm esasıdır. İşletmeye özgü bir değer olup, tamamen işletmenin geleceğe yönelik tahminlerine dayalı olarak hesaplanır.

4. GERÇEĞE UYGUN DEĞER MUHASEBESİ

4.1. Gerçeğe Uygun Değer Kavramı

UFRS (TFRS) gerçeğe uygun değeri “tarafsız, danışıklı olmayan, ilişkili taraflar arasında olmayan ve objektif olan, bilgili ve istekli taraflar arasında bir varlığın değişimi veya bir borcun kapatılması için kabul edilen tutar” olarak tanımlamaktadır.

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu halen yürürlükte olan Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının büyük bölümünde varlık ve yükümlülüklerin değerlendirilmesinde gerçeğe uygun değer yaklaşımını kısmen veya tamamen kullanmaktadır. Bu standartlar incelendiğinde gerçeğe uygun değer belirlenmesinde aşağıda belirtilen yöntemlerin kullanıldığı görülmektedir (Deran ve Aktaş, 2006, 160-161).

a) Gerçeğe uygun değer belirlenmesinde öncelikle ilgili varlık veya yükümlülüğe ilişkin piyasa fiyatı esas alınmaktadır.

b) Varlık veya yükümlülüğe ilişkin piyasa fiyatına ulaşılamaması durumunda, gerçeğe uygun değer benzer kalemlerin piyasa fiyatı üzerinden hesaplanmaktadır.

c) Piyasa fiyatının güvenilir olmaması durumunda ise gerçeğe uygun değer net bugünkü değer, opsiyon fiyatlaması ve benzeri yöntemler kullanılarak belirlenebileceği öngörülmektedir.

4.2. Gerçeğe Uygun Değer Muhasebesinin Ortaya Çıkışı

Finansal tabloların temel amacı, kullanıcılara karar vermelerinde yardımcı bilgi sağlamak olduğu için, bu tablolarda verilen rakamların mümkün olduğunca bir varlığın veya yükümlülüğün gerçek değerini yansıtması istenmektedir. Tarihi maliyetlerde konulan sermayenin korunması üzerine yapılandırılan bir sistem vardır. Bazı yazarlar bu sistemin gerçeği yansıtmadığını, esas olanın varlığın işletmeye olan değeri (kullanıcıya olan değeri) olduğunu öne sürmüş ve gerçeğe uygun değer yaklaşımı da bu kaygıların sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Şimga Muga, 2008, 59).

Gerçeğe uygun değer yaklaşımı, öncelikle Anglosakson ülkelerinde uygulama alanı bulmuştur. Bunun nedeni; bu ülkelerde güçlü sermaye paylarına sahip yaygın pay sahipleri kitlesinin olması, buna paralel büyük ve bağımsız bir dış denetim işlevinin bulunmasıdır. Ayrıca vergi ve muhasebe kurallarının ayrılığı da gerçeğe uygun değer uygulamasının öncelikle bu ülkelerde ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu ülkelerde güçlü sermaye piyasalarının olması yaygın pay sahibi kitlesini ortaya çıkarmış, yaygın pay sahibi kitlesinin gerçeğe uygun bilgi ihtiyacı ise finansal tabloların hazırlanmasında tarihi maliyet yaklaşımının yanında, gerçeğe uygun değer yaklaşımının da uygulanmasına yol açmıştır. Kıta Avrupa'sı ülkelerinde işletmelerin ihtiyaç duydukları kaynakları sermaye piyasaları yerine devlet veya bankalardan sağlamaları, bu ülkelerde güçlü sermaye piyasalarının ve buna paralel güçlü muhasebe örgütlerinin oluşumunu geciktirmiştir. Ayrıca, bu ülkelerde finansal raporlama kurallarının kanunlar çerçevesinde belirlenmesi, finansal tabloların doğruluk ve yasallık ilkeleri çerçevesinde hazırlanmasına yol açmıştır. Ancak son yıllarda Kıta Avrupa'sı ülkelerinde de sermaye piyasaları gelişmekte olduğundan, gerçeğe uygun değer açıklama kaygısı ağırlık kazanmıştır (Şensoy, 2003, 23-24).

4.3.Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarında Gerçeğe Uygun Değer

UFRS (TFRS)'de gerçeğe uygun değer hesaplaması gerektiren ve gerektirmeyen ya da başka standartlara referans vererek gerçeğe uygun değer hesaplamasını gerektiren standartlar aşağıda sunulmuştur.

Tablo-1: Gerçeğe Uygun Değer Kavramının Yer Aldığı UFRS (TFRS)'ler

Gerçeğe Uygun Değer Hesaplaması Gerektiren Standartlar	Başka Standartlara Referans Vererek Gerçeğe Uygun Değer Hesaplaması Gerektiren Standartlar
UMS 11- İnşaat Sözleşmeleri	UMS 2-Stoklar
UMS 16- Maddi Duran Varlıklar	UMS 21-Kur Değişiminin Etkileri
UMS 17- Kiralama İşlemleri	UMS 27-Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar
UMS 18- Hasılat	UMS 28-İştiraklerdeki Yatırımlar
UMS 19- Çalışanlara Sağlanan Faydalar	UMS 31-İş Ortaklıklarındaki Paylar
UMS 20-Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Devlet Yardımlarının Açıklanması	UMS 32-Finansal Araçlar:Sunum
UMS 26-Emeklilik Fayda Planlarında Muhasebeleştirme ve Raporlama	UFRS 4-İnşaat Sözleşmeleri
UMS 33-Hisse Başına Kazanç	UFRS 7-Finansal Araçlar: Açıklamalar
UMS 36-Varlıklarda Değer Düşüklüğü	
UMS 38-Maddi Olmayan Duran Varlıklar	
UMS 39-Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçümleme	
UMS 40-Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller	
UMS 41-Tarımsal Faaliyetler	
TFRS 1-Türkiye Finansal Raporlama Standartlarının İlk Uygulaması	
UFRS 2-Hisse Bazlı Ödemeler	
UFRS 3-İşletme Birleşmeleri	
UFRS 5-Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar ve Durdurulan Faaliyetler	

Kaynak: Demir, Volkan ve Bahadır, Oğuzhan (2007). “UFRS (TFRS)’deki Değerleme Ölçüleri Kapsamında Şirket Değerlemesinde Defter Değeri Yaklaşımı”, **Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi**. 23. (Eylül 2007): 71.

4.4. Amerikan Muhasebe Standartlarında Gerçeğe Uygun Değer

Gerçeğe uygun değer kullanılması birçok UFRS tarafından zorunlu hale getirilmiş olsa da, gerçeğe uygun değer nasıl uygulanacağı konusunda herhangi bir rehber hazırlanmamıştır. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu’nun bu konudaki çalışmaları sürmektedir. Ancak, mevcut durumda gerçeğe uygun değer nasıl uygulanacağı konusunda FASB’nin (Finansal Muhasebe Standartları Kurulu) 2004 yılında yayınladığı Nihai Taslak rehber olarak kabul edilebilir. Söz konusu Nihai Taslak’ta gerçeğe uygun değer üç seviyesi belirlenmiştir:

- Birinci seviyede aynı türdeki varlıklar için gözlemlenen piyasa işlemleri,
- İkinci seviyede benzer türdeki varlıklar için gözlemlenen piyasa işlemleri,
- Üçüncü seviyede ise bazı piyasa verilerini,

temel olarak oluşturulan değerlendirme yöntemlerinin kullanılmasıyla ortaya çıkan değerler yer almaktadır. FASB işletmenin gerçeğe uygun değeri kullandığında finansal tablo dipnotlarında bu değer hangi seviye kullanılarak belirlendiğini ve eğer üçüncü seviye kullanılmışsa hangi değerlendirme modelinden yararlandığını açıklamasını zorunlu kılmaktadır (Demir ve Bahadır, 2007, 70).

Gerçeğe uygun değeri ölçmekte, Piyasa Yaklaşımı, Gelir Yaklaşımı ve Maliyet Yaklaşımı ile uyumlu değerlendirme teknikleri kullanılmaktadır. Bu yaklaşımlar aşağıdaki şekilde özetlenmiştir (Akbulut, 2007, 31).

a) Piyasa Yaklaşımı: Piyasa yaklaşımında aynı veya karşılaştırılabilir nitelikteki varlık ya da borçlara ilişkin piyasa işlemlerinden elde edilen fiyat ve diğer geçerli bilgiler kullanılmaktadır.

b) Gelir Yaklaşımı: Bu yaklaşımda, gelecekte elde edilecek tutarların bugünkü değerini hesaplamaya yönelik değerlendirme teknikleri kullanılmaktadır.

c) Maliyet Yaklaşımı: Bir varlığın hizmet kapasitesini yenilemek için gerekli olacak tutarın hesaplanmasına dayalı bir yaklaşımdır.

5. TÜRK MEVZUATINDA DEĞERLEME ESASLARI

Türk mevzuatında değerlendirme konusu çeşitli kanunlarda düzenlenmiş bulunmaktadır. Bu düzenlemeler Vergi Usul Kanunu, Türk Ticaret Kanunu, Sermaye Piyasası Kanunu ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Yönetmelikleri olarak ayrı ayrı ele alınmış ve açıklanmıştır.

5.1. Vergi Usul Kanunu

Türk vergi mevzuatında, vergi matrahlarının belirlenmesi için varlıkların değerlemesinde kullanılan çok çeşitli ölçekler bulunmaktadır. VUK’unda; Maliyet Bedeli, Borsa Rayici, Tasarruf Değeri, Mukayyet Değer, İtibari Değer, Vergi Değeri, Rayiç Bedel, Emsal Bedeli olarak sekiz değerlendirme ölçegi sayılmaktadır.

Bunların dışında vergi kanunlarımızda yer alan oldukça çeşitli değerlendirme ölçekleri de bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; fiili satış fiyatı, emsal değeri, emsal satış bedeli, iktisap maliyeti, iktisap değeri, mahallindeki kıymet, muamele değeri, mubayaa bedeli, normal fiyat, ortalama perakende fiyat, rayiç değeri, satın alma bedeli, satış değeri, satış bedeli, servet değeri, gerçek bedel, tahmini değer, yazılı bedeldir.

Yukarıda belirtilen değerlendirme ölçekleri üç temel ölçege indirgenebilir (Ataman, 2009, 19-22):

1. Rayiç Bedel : Borsa Rayici, Vergi Değeri, Emsal Bedel
2. Maliyet Bedeli : Alış Bedeli, Alış Emsal Bedeli
3. İtibari Değer : Tasarruf Değeri, Mukayyet Değer

Görüldüğü gibi Vergi Usul Kanunu’nda çok farklı adlarda ve karmaşık değerlendirme esasları mevcuttur. Yukarıda yapılan sınıflandırmaya göre gerçeğe uygun değer kapsamına giren rayiç bedel bulunmaktadır (Şensoy, 2003, 41).

5.2. Türk Ticaret Kanunu

6762 nolu Türk Ticaret Kanununda borsa rayici, itibari değer, maliyet değeri ve cari fiyat olmak üzere dört değerlendirme ölçegi bulunmaktadır. Eski TTK’ında yer alan değerlendirme ölçekleri arasında gerçeğe uygun değer esaslı yer almamaktadır.

14.02.2011 tarih ve 27846 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 6102

nolu yeni Türk Ticaret Kanununda değerlendirme ile ilgili esaslar tamamen değişmiştir. Kanunun Beşinci Kısım, B) Açılış bilançosu, yılsonu finansal tabloları, III. Değerleme İlkeleri bölümünde 78-81.maddelerde varlık ve borçların değerlemesine ilişkin esaslar yer almaktadır.

Kanunun 79.maddesinde dönen ve duran varlıkların Türkiye Muhasebe Standartları uyarınca bu standartlarda gösterilen ölçülere göre değerlendirileceği hükmü bulunmaktadır. Borçlar ve diğer finansal tablo kalemleri için de aynı standartlar uygulanır.

Değerlemede uygulanacak değerlerin belirlenmesi, tanımları, kapsamı, uygulanacak kalemlerin gösterilmesi ve değişiklikler Türkiye Muhasebe Standartlarına tabi olacaktır.

Yeni TTK'nın yasallaşmasından sonra muhasebe standartları ile kanundaki düzenlemeler arasındaki farklılıklar tamamen ortadan kalkmıştır.

Yeni TTK'nın muhasebe standartları ve buna bağlı olarak da değerlendirme ile ilgili hükümleri 01.01.2013 tarihinde yürürlüğe girecektir. Bu tarihe kadar 6762 sayılı TTK'da yer alan düzenlemeler uygulanacaktır.

5.3.Sermaye Piyasası Kanunu

Sermaye Piyasası Kurulunca güncel Uluslar arası Muhasebe Standartları/Uluslararası Finansal Raporlama Standartları, Avrupa Birliği'nin finansal raporlamaya ilişkin düzenlemeleri ile Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu tarafından yapılan çalışmalar göz önünde bulundurularak hazırlanan ve Seri: XI, No:29 "Sermaye Piyasasında Finansal Raporlamaya İlişkin Esaslar Tebliği" yayımlanmıştır. Finansal raporların hazırlanmasında esas alınan standartlar Avrupa Birliği mevzuatına uyumu esas almaktadır.

Bu tebliğ ile yapılan düzenlemeye göre işletmeler, Avrupa Birliği tarafından kabul edilen haliyle Uluslararası Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlarını uygulayarak ve finansal tabloların bu standartlara göre hazırlandığına dipnotlarda yer verirler. Bu uygulamalarda, benimsenen uluslararası standartlara aykırı olmayan, Türkiye Muhasebe Standartları Kurulunca yayımlanan Türkiye Muhasebe/Finansal Raporlama Standartları uygulanır.

Sermaye Piyasası Kanununa tabi anonim ortaklıklarda finansal tabloların düzenlenmesinde muhasebe standartları ve finansal raporlama standart-

larına uyulacak olması değerlendirme esaslarının da standartlara uygun olacağını göstermektedir. Daha önceki yasal düzenlemelerde gerçeğe uygun değer kavramı ile sadece rayiç bedel esası paralellik göstermekteydi. Sermaye Piyasası Kurulu XI Seri ve 29 No.lu tebliğ ile gerçeğe uygun değer esasını ilgili işletmelerde uygulanır duruma getirmiştir.

5.4. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Yönetmelikleri

“Bankaların Muhasebe Uygulamalarına ve Belgelerin Saklanması İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından 1.11.2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Bu yönetmeliğin amacı, bankaların; muhasebe ve raporlama sisteminde şeffaflık ve tekdüzenin sağlanması, işlemlerinin kayıt dışında kalmasının önlenmesi, faaliyetlerinin gerçek mahiyetlerine uygun olarak sağlıklı ve güvenilir bir biçimde muhasebeleştirilmesi, konsolide ve konsolide olmayan bazda mali durumları, mali performansları ile yönetimin etkinliği hakkında bilgileri içeren finansal tablolarının zamanında ve doğru bir şekilde hazırlanması, raporlanması ve yayımlanmasına ve belgelerin saklanmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir.

Bankalar, faaliyetlerini bu Yönetmelik ve Kurulca çıkarılacak tebliğlere göre muhasebeleştirir. Faaliyetlerin, 16/1/2005 tarihli ve 25702 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Türkiye Muhasebe Standartları Kurulunun 1 sıra Nolu Finansal Tabloların Hazırlanma ve Sunulma Esaslarına İlişkin Kavramsal Çerçeve Hakkında Tebliğ hükümleri çerçevesinde Türkiye Muhasebe Standartlarına uygun olarak muhasebeleştirilmesi esastır.

Yukarıdaki açıklamalarda da görüldüğü gibi bankalar Türkiye Muhasebe Standartlarına uygun muhasebeleştirme yapacaklarından aktif ve pasiflerin değerlemesinde gerçeğe uygun değer esasını da kullanacaklardır.

6. GERÇEĞE UYGUN DEĞER YAKLAŞIMININ FİNANSAL TABLOLARA ETKİSİ

Gerçeğe uygun değer yaklaşımı, ilk kayda alma ve her değerlendirme tarihinde bazı gerçekleşmemiş kâr ya da zararın kayıtlanmasını gerektirmektedir. UMS 40 ve 41’deki uygulamalara bakıldığında, değer değişikliğin-

den kaynaklanan kâr veya zararların doğrudan gelir tablosuna yansıtıldığı, diğer standartlardaki uygulamalarda ise, değer değişikliğinden kaynaklanan kâr veya zararların gelir tablosuna yansıtılmasının yanı sıra, özkaynak unsuru olarak muhasebeleştirilmesine de olanak tanıdığı görülmektedir. Tarihi maliyet yerine gerçeğe uygun değer temelinde hazırlanmış finansal tablolar, bir anlamda finansal bilgilerin güncellenmiş haliyle sunulmasına olanak tanıyacaktır (Tokay ve ötekiler, 2005, 24-25).

Gerçeğe uygun değer yaklaşımı ekonomik değişikliklerin finansal tablolara yansıtılmasını sağlamakta ve farklı kaynaklardan, farklı zamanlarda, farklı değerlerle elde edilen aynı varlıkların finansal tablolarda aynı değerlerle gösterilmesine olanak sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, gerçeğe uygun değer, kayıtlama, değerlendirme ve raporlama konularında muhasebe için karmaşık bir ortam oluşturmaktadır. Gerçeğe uygun değer yaklaşımı ile tarihi maliyet yaklaşımı karşılaştırıldığında, bu iki yaklaşımın aynı işlemlerde farklı muhasebe uygulamaları gerektirdiği görülmektedir (Tokay ve ötekiler, 2005, 24-25).

Gerçeğe uygun değerle değerlendirilen varlıklar ile ilgili olarak yapılacak değerlendirme işlemleri ve finansal tablolarda ortaya çıkacak farklılıklar şöyle açıklanabilir:

6.1.Yeniden Değerleme Modeline Göre Değerlenen Maddi Duran Varlıklar

UMS 16-Maddi Duran Varlıklar standardına göre maddi duran varlıklar aktife girdikten sonra, maliyet modeli veya yeniden değerlendirme modeline göre değerlendirilmekte. Yeniden değerlendirme modelinde maddi duran varlık gerçeğe uygun değeri ile değerlendirilmektedir. Bu modelin uygulanabilmesi için, maddi duran varlığın gerçeğe uygun değerinin güvenilir bir şekilde ölçülebilmesi gerekir. Yeniden değerlendirilmiş tutar, yeniden değerlendirme tarihindeki gerçeğe uygun değerinden, gelecek birikmiş amortisman ve gelecek birikmiş değer düşüklüğü zararlarının indirilmesi yoluyla bulunan değerdir.

Yeniden değerlendirme sonucunda ortaya çıkan değer artışı özkaynaklar grubunda, değer azalışı ise gelir tablosunda raporlanır.

6.2. Yeniden Değerleme Modeline Göre Değerlenen Maddi Olmayan Duran Varlıklar

UMS 38’de düzenlenmiş olan maddi olmayan duran varlıklar aktife girdikten sonra maliyet modeli veya yeniden değerlendirme modeline göre değerlendirilmekte. Yeniden değerlendirme modelinin uygulanabilmesi için, varlığın aktif bir piyasasının olması şarttır. Gerçeğe uygun değer, aktif bir piyasa ile ilişkilendirilmek suretiyle belirlenmektedir.

6.3. Gerçeğe Uygun Değerle Değerlenen Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller

UMS 40-Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller standardında, iki değerlendirme yöntemine yer verilmiştir. Bunlar maliyet modeli ile gerçeğe uygun değer yöntemidir. Yatırım amaçlı gayrimenkullerin gerçeğe uygun değeri, karşılıklı pazarlık ortamında, bilgili ve istekli gruplar arasında bir varlığın el değiştirmesi ya da bir borcun ödenmesi durumunda ortaya çıkması gereken tutardır (Ersoy ve Çakır, 2008, 21). Gerçeğe uygun değer yöntemi, yatırım amaçlı bir gayrimenkulün bilanço tarihindeki piyasa koşullarını yansıtır. Bu yöntemin uygulanması halinde, yatırım amaçlı gayrimenkulün gerçeğe uygun değerindeki değişimden kaynaklanan kazanç ve kayıp, oluşturduğu dönemde kâr veya zarara dahil edilmektedir.

6.4. Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar

Satılmaya hazır finansal varlıklar ilk muhasebeleştirmeden sonraki dönemlerde de gerçeğe uygun değerleriyle değerlendirilir. Gerçeğe uygun değer değişimleri öz kaynak içinde muhasebeleştirilir ve satılmaları veya değer düşüklüğüne maruz kalmaları durumunda gelir tablosu ile ilişkilendirilirler.

6.5. Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr veya Zarara Yansıtılan Finansal Varlıklar

Alım satım amaçlı finansal varlıklar bu grupta sınıflandırılır. Örneğin hisse senedi, hedge aracı olarak kullanılmayan türev ürünleri. Gerçeğe uygun değer olarak, borsa rayici kullanılır.

6.6. Nakit ve Nakit Benzeri Varlıklar

UMS 32-Finansal Araçlar: Açıklamalar ve Sunum standardına göre, nakit ve nakit benzeri varlıklar (banka mevduatı, alınan ve verilen çekler) finansal araçlar olarak tanımlanmışlardır. UMS 39'a göre bu finansal araçların değerlemesinde hem ilk muhasebeleştirmede hem de izleyen dönemlerde gerçeğe uygun değer esası kullanılır.

6.7. Ticari ve Diğer Alacaklar

Senetli veya senetsiz olduğuna bakılmaksızın tüm alacakların bilanço günündeki değerine yani gerçeğe uygun değerine indirgenmesi gerekir.

6.8. Kıdem Tazminatı Karşılıkları

Kıdem tazminatı karşılıkları net bugünkü değer ile değerlendirilmekte ve bilançoda raporlanmaktadır.

7. SONUÇ

Muhasebe uygulamaları ve finansal raporlamada tarihi maliyetler önemi korumaktadır. Ancak bu değerlendirme yaklaşımı finansal bilgi kullanıcılarının beklentilerini karşılamada yeterli olmamaktadır. Tarihi maliyet güvenilirdir ancak geçmişte kalmıştır.

Uluslararası muhasebe ve raporlama standartlarını hazırlayan kurumlar cari piyasa değeri yaklaşımını esas alarak gerçeğe uygun değer esasını tarihi maliyetlere alternatif olarak sunmuşlardır. Uluslararası standartlar esas alınarak uygulamaya konulmuş olan Türkiye Muhasebe Standartları ile Türkiye Finansal Raporlama Standartlarında da uluslararası düzenlemelere paralel olarak gerçeğe uygun değer esası yer almaktadır.

Türk mevzuatını oluşturan çeşitli kanun, tebliğ ve yönetmeliklerde değerlemeye ilişkin düzenlemeler yer almaktadır. Bunlardan Türk Ticaret Kanunu, Sermaye Piyasası Kanunu ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Yönetmelikleri ile muhasebe standartları arasında paralellik sağlanmıştır. Ancak Vergi Usul Kanunu'ndaki değerlendirme esaslarında farklılıklar bulunmaktadır. Vergi mevzuatına göre düzenlenmiş finansal tablolar ile muhasebe standartlarına göre hazırlanmış finansal tablolar arasında farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

Değerleme kavramının özünde de sübjektiflik olması nedeniyle ilgililere sunulan finansal tabloları önemli ölçüde etkilemektedir. Tarihi maliyet yaklaşımı yerine gerçeğe uygun değer esasının benimsenmesi, işletme ile ilgili çevrelere gerçeğe uygun bilgi sunma olanağı sağlayacaktır. Vergi mevzuatı ile muhasebe standartlarındaki düzenlemeler arasında bir paralellik sağlanması hem muhasebe uygulayıcılarına hem de finansal bilgi kullanıcılarına önemli derecede kolaylık ve fayda sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Akbulut, Yıldız (2007). “Gerçeğe Uygun Değerin Ölçülmesine Yönelik Yeni Yaklaşımlar: FASB 157”. **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**. 1, (Mart 2007): 23-38.

Ataman, Ümit (2009). **Genel Muhasebe Cilt 2 Muhasebede Dönem Sonu İşlemleri**. 16.bs. İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Demir, Volkan ve Bahadır, Oğuzhan (2007). “UFRS (TFRS)’deki Değerleme Ölçüleri Kapsamında Şirket Değerlemesinde Defter Değeri Yaklaşımı”. **Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi**. 23, (Eylül 2007): 65-79.

Deran, Ali ve Aktaş, Rafet (2006). “Fair Value Karşılığı Olarak Gerçeğe Uygun Değer Kavramı ve Tespit Hiyerarşisi”. **Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**. 2, (2006): 153-166.

Ersoy, Ayten ve Çakır, Serkan (2008). “Makul Değer Muhasebesi ve Uluslararası Muhasebe Standartlarına Göre Makul Değerin Ölçümü”. **Muhasebe ve Finansman Dergisi**. 37, (Ocak 2008): 15-24.

Granof, Michael (1983). **Accounting for Managers and Investors**. New Jersey : [yayl.y]

Özerhan Akbulut, Yıldız (2008). “Vergi Usul Kanunundaki Değerleme Hükümlerinin Türkiye Finansal Raporlama Standartları Kapsamında Değerlendirilmesi” **VI.Muhasebe Uygulamaları ve Vergi Mevzuatı Sempozyumu**. Ankara : Ankara SMMMO. (2-6 Mart 2008): Antalya’da sunulan bildiri.

Sermaye Piyasası Kurulu (09.04.2008). **Sermaye Piyasasında Finansal Raporlamaya İlişkin Esaslar Tebliği, Seri:XI, No:29**. Ankara: Resmi Gazete (26842 Sayılı).

Şensoy, Necdet (2003). “Değerleme Esaslarında Eğilim ve Etkileşimler”, **XXII. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu**. (21-25 Mayıs 2003): Antalya’da sunulan bildiri.

Şınga Mugan, Can (2008). “Geçeğe Uygun Değer Kavramı”, **XII. Türkiye Muhasebe Standartları Sempozyumu**. (26-30 Kasım 2008): Kıbrıs’ta sunulan bildiri. http://dosya.izsmmmo.com/documan/tmss_xii_bildiriler/can_simga_mugan.doc [erişim tarihi: 27.09.2010].

T.C.Yasalar (14.02.2011). **6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu**. Ankara: Resmi Gazete (27846 Sayılı).

Tokay, Hüseyin ve ötekiler (2005). “Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarında Gerçeğe Uygun Değer Yaklaşımı ve Muhasebe Uygulamalarına Etkisi”. **XXIV. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu**. (27-30 Nisan 2005): Muğla’da sunulan bildiri.

